

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

בפני כבוד השופט רן ארנון

תובעים

1. ***

2. ***

ע"י עוה"ד איקו פרי ו/או יעל פרי
נגד

נתבעים

1. *** - מושב עובדים להתיישבות חקלאית
2. הסוכנות היהודית לא"י
ע"י עוה"ד מנחם גדרון
3. רשות מקרקעי ישראל מחוז צפון
ע"י עוה"ד אמיר שאשא
4. *** ת"ז *** ואח'
ע"י עוה"ד רונן נאוי

פסק דין

עניינו של פסק דין זה הוא הכרעה בשלוש תובענות ואלו הן –

(ת"ע 45564-02-17) - עניינה בקשה לצו קיום צוואה של המנוחה *** ז"ל.

(ת"ע 45689-02-17) - כתב התנגדות לבקשה לצו הקיום, ביסוד ההתנגדות לצוואה עומדת טענת זיוף.

(ת"ע 4945-11-17) - תובענה לסעד הצהרתי להכרה במנוחה כבת ממשיכה וצו עשה לענין רישום הזכויות נחלה על שמה כדין בגופים המיישבים. בהמשך מכח צוואת המנוחה רישום הנחלה על שמם של התובעים או על שמו של מי מהם.

הצדדים

1. *** ז"ל ת.ז. *** , הלכה לבית עולמה ביום 11.08.2016 כשהיא בת 75, רווקה וערירית (להלן: "המנוחה" או "****").

2. הצדדים לתובענה הם אחיינים של המנוחה.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

3. בהתאם להוראות תקנות הירושה, מבקשי צו הקיום הנהנים על פי הצוואה והתובעים בתובענה לסעד הצהרתי, מר *** וגב' *** הם התובעים (להלן: **"התובעים"**). "התובע 1" יכונה *** ו"התובעת 2" תכונה ***). מנגד, המתנגדים לצוואה והנתבעים בתובענה לסעד הצהרתי, מר *** ומר *** ומר *** בשם של 34 אחיינים נוספים, הם הנתבעים (להלן: **"הנתבעים 1-3"**). "נתבע 1" יכונה ***, "נתבע 2" יכונה *** "נתבע 3" יכונה ***).

4. בתובענה לסעד הצהרתי נוספו כנתבעים גם האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה, *** – מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ, הסוכנות היהודית לא"י ורמ"י.

רקע עובדתי

5. ***, אמה של המנוחה, הלכה לבית עולמה בגיל 75 ביום 23.12.1972 (להלן: **"***"** או **"האם"**) היתה בעלת זכויות ברשות בנחלה ***, המצויה במושב *** (להלן: **"המשק"** או **"הנחלה"**).

6. *** לא הותירה אחריה צוואה ולא הוצא אחריה צו ירושה, לא בוצעו הליכים לחלוקת עיזבונה על ידי 7 ילדיה, כמו כן היא לא מינתה "בן ממשיך", למצער, לא באופן פורמלי. לאחר מותה נשארה המנוחה, מבין 6 אחיה, להתגורר במשק ולעבד אותו לפחות עד ליום 24.11.2009, משך 37 שנה בקירוב. בין היתר, השקיעה בשיפוץ ובניית הלול, גידלה מכסת ביצים שהיתה רשומה על שמה במועצת הלול, נתקבלה כחברת אגודה מן המניין במושב *** (באגודה חברים רק בעלי נחלות), הסדירה את חובות המשק מול "המשקם" במסגרת הסדר חובות המושבים, הייתה חברה במועצת הצמחים ואף השכירה חלק מהמטעים לצדדים שלישיים.

7. בישיבת ועד ההנהלה של האגודה *** שהתקיימה ביום 08.04.1979 (להלן: **"האגודה"** או **"המושב"**) הוחלט כי המנוחה, החיה כבת ממשיכה במשק הוריה, התקבלה כחברת משק מן המניין והודעה על כך תימסר לסוכנות היהודית. ביום 25.04.1979 הודיעה האגודה למנוחה על החלטה זו. אולם על פי בירורים שערכה האגודה בתיק המשק בסוכנות היהודית הן בשנת 2000, הן ביום 02.11.2011 והן ביום 06.09.2016 עולה כי חרף החלטת האגודה משנת 1979 ועד למועד הגשת התביעה דנא, אין רישום של המנוחה כבת ממשיכה, לא בסוכנות היהודית ולא ברמ"י והזכויות במשק עודן רשומות על שמה של *** בגופים המיישבים, על אף שזו האחרונה נפטרה, כאמור, בשנת 1972.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

8. ביום 08.06.2009 ערכה המנוחה צוואה בעדים בה הורשה את מלוא עיזבונה לתובעים ובתוך כך את הזכויות במשק, לרבות מכסת הביצים, והדירה את אחייניה הנוספים (להלן: "הצוואה").

9. ביום 24.11.2009 לקתה המנוחה בשבץ מוחי בעטיו נגרמה לה פגיעה קוגניטיבית חמורה שהתבטאה בהפרעה קשה בדיבור ובהבנה. שבוע לאחר מכן, ביום 03.12.2009 אושפזה במחלקה הגריאטרית השיקומית בבית החולים ****. בשל ההתדרדרות במצבה ומשלא הייתה מסוגלת לדאוג לענייניה והייתה זקוקה לליווי ועזרה, הגישו התובעים ביום 27.12.2009 בקשה למנותם כאפוטרופסים על גופה ורכושה של המנוחה. הבקשה אושרה בהחלטה מיום 14.03.2010 (תיק א"פ ****). תחילה טופלה המנוחה בביתה בעזרת מטפלת שהגיעה לביתה, לאחר מכן, נוכח מצבה, הועברה ביום 17.08.2010 למסגרת סיעודית *** שם שהתה עד למועד פטירתה ביום 11.08.2016. (להלן: "התקופה הסיעודית").

10. מאז האירוע המוחי ולאורך כל התקופה הסיעודית, היו התובעים היחידים שתמכו במנוחה ודאגו לכל מחסורה, במקביל טיפלו בתפעול הלול וגידול מכסת הביצים, ממנו שולמו צרכיה.

11. ביום 07.09.2016 נשלחה לנתבעים ויתר האחיינים של המנוחה הודעה ליורש על פי צוואה, עליה היה חתום עוה"ד *** ***, עורך הצוואה ועד לקיומה (להלן: "ההודעה ליורש"). ביום 21.09.2016 הגישו התובעים לרשם לענייני ירושה בקשה למתן צו לקיום צוואתה של המנוחה. ביום 21.02.17 הוגש כתב התנגדות לצוואה על ידי הנתבעים בעילת זיוף, העדר כשירות, מעורבות התובעים בעריכת הצוואה והשפעה בלתי הוגנת.

12. ביום 02.11.2017 פתחו התובעים בהליך לסעד הצהרתי, לפיו תוכר המנוחה כבת ממשיכה לצורך העברת הזכויות במשק על שמה.

13. תיק זה התנהל תחילה בפני מותב אחר (כב' השופט א. קימלמן) אשר קבע לבקשת התובעים בהחלטה מיום 18.11.2017 כי לצורך הכרעה בסכסוך שלושת התובענות יידונו במאוחד.

14. ביום 05.12.2017 מונה מנהל עזבון לניהול מכסת הביצים ובהמשך הורחב המינוי לניהול כלל נכסי העיזבון, כולל החלקות המוחזקות בידי צדדים שלישיים.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

15. בשל מחלוקת בשאלת כשירותה של המנוחה לערוך צוואה הנחזית להיות בחתימת ידה, מונה בהסכמת הצדדים ביום 24.12.17, ד"ר אדם ברנל, מומחה לפסיכיאטריה/פסיכוגריאטריה, כמומחה מטעם בית המשפט. ביום 24.05.2018 הוגשה חוות דעת המומחה, בה הגיע לידי מסקנה כי במועד החתימה המנוחה היתה כשירה לערוך את הצוואה, בעוד שמקורות האירוע המוחי ביום 24.11.2009 (להלן: "**האירוע המוחי**") המנוחה לא היתה כשירה קוגניטיבית.

16. למומחה הרפואי לא נשלחו שאלות הבהרה והוא לא זומן לדיון. הצדדים אינם חלוקים אודות העובדה כי ביום 8.6.2009 הייתה המנוחה כשירה לחתום על הצוואה. סלע המחלוקת הוא האם הצוואה בכלל נחתמה על ידי המנוחה וככל והמנוחה אכן חתמה על הצוואה, האם היא חתמה עליה במועד המתנוסס על גבי הצוואה או במועד מאוחר יותר לאחר האירוע המוחי, כאשר מועד החתימה המצוין על גבי הצוואה אינו המועד בפועל בו היא נחתמה כי אם מועד מוקדם יותר בטרם קרות האירוע המוחי.

17. בשל מחלוקת זו מונתה הגב' סימה אנקונה, מומחית לגרפולוגיה, לחוות דעתה בשאלה האם חתימת המנוחה המתנוססת על צוואתה היא חתימת ידה של המנוחה אם לאו והאם ניתן לקבוע כי גיל הדיו והנייר אינם עולים בקנה אחד עם תאריך הצוואה הנטען (08.06.2009). ביום 04.12.2019 הוגשה חוות דעת המומחית ממנה עולה כי "**סביר מאד שהחתימות על גבי הצוואה לא נכתבו על ידי כותבת הדוגמאות בשם *** ******" (להלן: "**חוות הדעת הראשונה**"). לאחר הגשת חוות הדעת ביקשו התובעים להציג בפני המומחית חתימות נוספות של המנוחה, בהסכמת הנתבעים הוצגו למומחית דוגמאות חתימה נוספות (כ – 12 חתימות נוספות) וביום 06.07.2020 הוגשה חוות דעת משלימה (להלן: "**חוות הדעת המשלימה**"). המומחית הגיעה למסקנה כי חלק מדוגמאות החתימה הנוספות מתאימות בתכונות הכתיבה לדוגמאות החתימה שביססו את חוות הדעת הראשונה. ברם, לגבי 5 חתימות נוספות קבעה המומחית כי היא אינה יכולה לחוות דעה, ולגבי 2 חתימות נוספות צוין כי הן כתובות בשם מלא ושונות מיתר החתימות שהיו ברשות המומחית. בנוסף צוין כי חתימה אחת על גבי תעודת מסירת/משלוח פרגיות הנה שרבוט יוצא דופן ולכן לא נעשה בה שימוש לצורך כתיבת חוות הדעת. לסיכום ציינה המומחית כי היא לא מצאה התאמה בין החתימות נשוא המחלוקת על גבי הצוואה לבין קבוצת חתימות נוספות שהוצגו בפניה ולשיטתה של המומחית אין מדובר באותו כותב. עוד ציינה המומחית כי עניין גיל הדיו והנייר אינו בגדר מומחיות. הצדדים לא הפנו אליה שאלות הבהרה.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

18. בנוסף למינוי המומחית לכתב היד, בית המשפט הורה על מינוי שמאי מקרקעין לצורך הערכת שווי הנחלה לרבות דמי השימוש הראויים בגין שכירות וכן נתבקש השמאי לשום בנפרד את הלול, המטעים ודירת המגורים לרבות דמי השימוש הראויים בגינם ואת מכסת הביצים. ביום 02.09.19 הוגשה חוות הדעת, בה העריך השמאי את שווייה של מכסת הביצים בסך של 982,000 ₪ ואת הנחלה בסך כולל של 1,184,000 ₪ (להלן: "חוות דעת שמאי").

תמצית טענות הנתבעים ביחס לצוואה:

19. הנתבעים משתיתים את טענת הזיוף על 2 עילות:

19.1 החתימה המופיעה על הצוואה אינה חתימתה של המנוחה.

19.1.1 הנתבעים סומכים טענתם על מסקנת המומחית, לפיה המנוחה לא חתמה על הצוואה והחתימה המופיעה על גבי הצוואה אינה חתימתה.

19.1.2 הנתבעים מטעימים כי וויתור התובעים על זכותם לחקור את המומחית או, למצער, לשלוח שאלות הבהרה מעיד על הסכמתם המלאה עם ממצאי המומחית והודאה כי אין מדובר בחתימת המנוחה על הצוואה.

19.2 לחלופין טוענים הנתבעים כי תאריך החתימה "הושתל" על גבי הצוואה

19.2.1 לשיטתם של הנתבעים, גם אם חתמה המנוחה על גבי הצוואה היא לא חתמה עליה במועד המצוין בצוואה אלא במועד מאוחר. הנתבעים גורסים כי *** החתים את המנוחה חודש לאחר שעברה את האירוע המוחי. אז כאמור המנוחה לא היתה כשירה קוגניטיבית. בעוד שהצוואה נושאת תאריך מוקדם ממועד האירוע המוחי, על מנת "להכשירה" מפני טענת חוסר כשרות.

19.2.2 הנתבעים משיגים על האופן בו עודכנו בדבר ה"הודעה ליורש". לטענתם אופן התנהלותו של עוה"ד *** מעלה חשד כי שיתף פעולה עם התובעים. עוה"ד *** שימש גם כבא כוחם של התובעים בבקשה למנותם כאפוטרופוסים של המנוחה. ה"הודעה ליורש" נשלחה אליהם בטרם

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

הוגשה בקשת צו הקיום, על מנת למנוע הגשת התנגדות למתן הצו. תחת שם היורש, הופיע במסווה שמו של עוה"ד *** , על מנת שלא ידעו שאר היורשים כי היורשים הם למעשה התובעים בלבד. במקום המיועד לפרט מהם הנכסים המצויים ליורשים, צוין "על פי האמור בצוואה". כמו כן הצוואה נמסרה להם באיחור ניכר, לאחר בקשות חוזרות ונשנות מעוה"ד *** בנדון. עוה"ד *** עיכב את מסירת הצוואה על מנת "להרוויח זמן" עד קיומה של פגישה שנערכה עם כלל היורשים, בה השתתף גם *** . באותה ישיבה, שנערכה לכאורה על מנת להגיע להסכמות ביחס לבית ולמשק, לא הזכיר *** את דבר הצוואה בפני שאר האחיינים, על אף שידע באותה עת כי ישנה צוואה המורה על הורשת המשק לו ו*** .

19.2.3 בהקשר זה נטען כי בנסיבות בהן הצוואה נערכה במשרדי עוה"ד *** , עולה כי התובעים לקחו חלק פעיל בעריכת הצוואה , שכן לא ייתכן כי המנוחה בחרה לנסוע עד *** כאשר היתה יכולה לנסוע לעיר *** הקרובה יותר.

תמצית טענות הנתבעים ביחס לזכויות במשק:

20. הנתבעים גורסים כי יש לדחות את הטענה לפיה המנוחה החזיקה בזכות קניינית במשק כמי שהיתה "בת ממשיכה", שכן טענה זו עומדת בניגוד להוראות הדין החלות בעניין רישום בן ממשיך.

21. לטענתם, *** לא העבירה למנוחה את זכויותיה בחייה. לו *** היתה רוצה למנות את המנוחה כבת ממשיכה, הרי שהיתה פועלת לעשות כן, בין ברישום מול הגופים המיישבים ובין בצוואה. משלא נעשה הדבר לא ניתן להכיר במנוחה כ"בת ממשיכה".

22. אין כל משמעות קניינית משפטית לעובדה כי המנוחה נהגה במשק כמנהג בעלים וקיבלה מכסת ביצים. במסמכים שצורפו מצוינת המנוחה כבת ממשיכה. אין בעובדה כי המושב ומועצת הלול התייחסו למנוחה כבת ממשיכה, כדי לשנות את מצב הזכויות ולייצר זכויות קנייניות יש מאין. כך גם הסוכנות היהודית ורמ"י לא אישרו את המנוחה כבת ממשיכה.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

23. הנתבעים הטעו כי העובדה שהוריהם, ולאחר מכן הם עצמם, אפשרו למנוחה להתגורר במשק ולהתפרנס ממנו, מתוך חמלה וכבוד בשל נסיבות חייה, אינה מלמדת כי ניתנה הסכמתם שהזכויות במשק יעברו למנוחה.

24. עוד נטען, כי לנוכח העובדה שהתובעים לא עמדו בנטל להוכיח שבאותה תקופה (בשנות ה-70) רישום "הבן הממשיך" היה מתבצע אצל האגודה בלבד ולנוכח כפירת הסוכנות בטענה זו בכתב ההגנה (סעיף 25) הרי שלא הוכח כי לצורך מינוי בן ממשיך די בפניה לאגודה ואישור האגודה בלבד.

25. בנוסף נטען על ידי הנתבעים כי חלפה תקופת ההתיישנות המנויה בחוק לתבוע בנעלי המנוחה. לשיטתם, תקופת ההתיישנות להגשת תביעות במקרקעין שאינם מוסדרים היא בת 15 שנה. משהתקופה המנויה חלפה (ממועד פטירתה של *** בשנת 1972 או ממועד אישור הסוכנות לפיו הזכויות בנחלה רשומות על שם *** משנת 1986 ולכל המאוחר משנת 1999) חלה טענת התיישנות מכוח ס' 25(2) לחוק ההתיישנות, התשי"ח – 1958 (להלן: "חוק ההתיישנות").

תמצית טענות התובעים ביחס לצוואה:

26. לטענת התובעים, מחוות דעת המומחית עולה כי ריבוי החתימות הן שגורמות לאי התאמה בין החתימות על גבי הצוואה לבין קבוצת הדוגמאות, משכך אין במסקנתה של המומחית כדי לקבוע כי החתימות על גבי הצוואה אינן של המנוחה והן זויפו.

27. התובעים מטעימים כי על פי הפסיקה, במקרים בהם בית המשפט מפנה לקבלת חוות דעת גרפולוגית, אין הוא חייב לקבלה. ההכרעה הסופית היא של בית המשפט והוא אינו משמש כ"חותמת גומי" של חוות דעת המומחה.

28. על פי גרסתם, טענות הנתבעים בדבר "שתילת" התאריך, מעורבות התובעים בעריכת הצוואה והשפעה בלתי הוגנת לא הוכחו ונשענו על עדותו היחידה של ***, המצוי בסכסוך עסקי ואישי עם אחיו ***, תוך שהוא מנצל הליך זה לבוא עימו חשבון.

29. לאחר מות המנוחה, פנו התובעים לעוה"ד *** בעניין טיפול בצו קיום הצוואה מטבע הדברים, כמי שטיפל במינויים כאפוטרופוסים וערך את הצוואה. בפגישה שנערכה עם שאר האחיינים לא ראו לנכון להעלות את נושא הצוואה. לשיטתם יתר האחיינים לא היו ראויים

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

לחלק בעיזבונה של המנוחה. הנתבעים לא הביעו דאגה למנוחה וברוב חייה התעלמו ממנה במקרה הטוב או התנכרו לה במקרה הפחות טוב. עוד נטען, כי דווקא בשנים האחרונות לחייה עת נזקקה ליותר דאגה, יחס קרוב, אכפתיות ועזרה, לא דאגו לשלומה. למעשה מאז האירוע המוחי ובוודאי שמאז עברה המנוחה להתגורר בבית אבות **** חל נתק מוחלט בין המנוחה לכל האחיינים, זולת התובעים עצמם שדאגו לה באופן מסור עד פטירתה בשנת 2016.

30. התובעים מטעימים כי רצונה של המנוחה להוריש דווקא להם את כל רכושה הוא טבעי ומובן לנוכח העובדה כי כל יתר אחייניה לא היו עמה בקשר ואילו הם היו עמה בקשר הדוק וצמוד עוד מילדותם ועד בגרותם, בין היתר, לנוכח העובדה כי האימהות של התובעים היו בקשר קרוב יחסית עם המנוחה.

תמצית טענות התובעים ביחס לזכויות במשק:

31. לטענת התובעים, המנוחה היתה בת ממשיכה במשק משך למעלה מ 40 שנה, ממועד פטירתה של *** בשנת 1972 ועד מותה בשנת 2016. המנוחה החזיקה במשק, עיבדה ותפעלה אותו. דבר מנהגה במשק כמנהג בעלים היה ידוע לכולי עלמא. מתוקף כך ניתנו בידיה זכויות של בת ממשיכה והוכרה דה פקטו כבת ממשיכה בהתאם לראיות הבאות -

31.1 מועצת הלול הקצתה למנוחה מכסת הטלה אישית על שמה. התובעים מטעימים כי הקצאת המכסה מהווה אינדיקציה לבעלות בנחלה לנוכח העובדה כי בעלות בנחלה מהווה תנאי להקצאת מכסה במועצת הלול.

31.2 למנוחה ניתנה, פעמיים, זכות המלצה להקצאת מגרש בהרחבה של המושב, זכות השמורה לבעלי נחלה. המנוחה אף מימשה זכות זו ומכרה מגרשים אלו לצדדים שלישיים.

31.3 המנוחה השכירה ואף מכרה חלק משטחי הנחלה.

31.4 המנוחה הסדירה בעצמה ומכספה את חובות המשק במסגרת חוק ההסדרים במגזר החקלאי משפחתי, אצל "המשקם".

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

- 31.5 המנוחה התקבלה כחברת משק באגודה החקלאית של המושב ביום 08.04.1979. הודעה על כך נמסרה לסוכנות היהודית בשנת 1979, לצורך הסדרת מינוייה כבת ממשיכה. ממועד המינוי האגודה התייחסה אליה כחברת משק מן המניין על כל המשתמע מכך.
- 31.6 המנוחה היתה חברה במועצת הצמחים – ענף הפירות בגין עיבוד מטעי המשק.
32. לטענת התובעים, באותם ימים רישום הבן הממשיך נעשה אצל האגודה. נוהל רישום הבן הממשיך שהוסדר בהוראות אגף חקלאי מס' 55 של רמ"י, נקבע בשנת 1997 ויושם הלכה למעשה רק בשנת 2000. לפיכך עד למועד זה די היה ברישום אצל האגודה ולא נדרש אישור הסוכנות היהודית ורישום ברמ"י.
33. התובעים טוענים כי התנהלותם של יתר האחים מעידה על הסכמתם מכללא בדבר הותרת זכות הבעלות בידי המנוחה, חרף אי רישומה. האחים מעולם לא השיגו על מנהגה כבעלים במשק לכל דבר ועניין. לא התערבו בתפעול ובניהול המשק. לא היו שותפים ברווחים. כל הכנסות והוצאות המשק יוחסו למנוחה בלבד.
34. המנוחה השקיעה לאורך השנים בשיפוץ בית המגורים, הלול והמטעים. היא השביחה את נכסי המשק הכל לבדה בעצמה ועל חשבונה.
35. התובעים טוענים כי המנוחה לא נרשמה כבת ממשיכה על ידי ***, מחשש שבן זוגה – *** (להלן: ***) יתבע את הנחלה, מתוקף הזוגיות. אמנם המנוחה לא באה עימו בברית נישואין, לנוכח העובדה שהיה גבר נשוי. אך ניהלה עימו מערכת זוגית ארוכת שנים, עד אחרית ימיה, למורת רוחם של בני משפחותיהם.
36. התובעים גורסים כי מרבית האחיינים כלל לא ביקרו את המנוחה ולא היו עימה בקשר. מאידך התובעים טיפלו במנוחה באופן רציף, דאגו לכל מחסורה ושמרו עימה על קשר קרוב. קשר זה טופח מילדות לנוכח מערכת היחסים הקרובה שהיתה בין אימהות התובעים והמנוחה.
37. על פי גרסת התובעים, המנוחה הודיעה להם על כוונתה להוריש להם את המשק, מבין כל אחייניה, לנוכח טיפולם המסור.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

38. לדידם של התובעים, עד האירוע המוחי המנוחה היתה כשירה פיזית ומנטאלית. לנוכח ההתדרדרות במצבה לאחר האירוע המוחי, מונו כאפוטרופסים של המנוחה (לא הייתה התנגדות למינויים מצד יתר האחיינים), במקביל המשיכו לטפל ולתפעל את הלול. מרווחי הלול שולמו כל ההוצאות שנדרשו עבור המנוחה.

דיון והכרעה

39. גדר המחלוקת בין הצדדים מסתכמת בשתי סוגיות מרכזיות השעונות אחת על משניה.
40. סוגיה ראשונה עוסקת בקביעת תוקפה של הצוואה. לצורך הכרעה בסוגיה זו, יש לבחון תחילה את השאלה העובדתית בדבר טענת הזיוף. הרי ברי כי אם הצוואה אינה תקפה אין המנוחה יכולה להוריש את הזכויות בנחלה ובמכסת הביצים ואזי ממילא מתייתרת ההכרעה בסוגיית העברת הזכויות.
41. סוגיה שניה, תידון במקרה בו ייקבע כי צוואת המנוחה היא בת תוקף, או אז יש לדון בשאלת במעמדה של המנוחה במשק. המשק אינו נכס עזבוני ומעמדה של המנוחה בו לא הוסדר. בענין זה ראוי להבדיל בין הזכויות בנחלה עצמה, זכויות שאינן מהוות נכס עזבוני, לעומת יתר הזכויות בהן החזיקה המנוחה, לרבות מכסת הביצים, וזכויות אלה הן חלק מובהק מעיזבונה ולפיכך, ככל וייקבע כי צוואתה היא בת תוקף, הרי שזכויות אלה יועברו לזוכים בהתאם לצוואה, ללא קשר למעמדה של המנוחה במשק.

סוגיה ראשונה - תוקפה של הצוואה לנוכח טענות זיוף

42. לטענת הנתבעים יש להורות על בטלות הצוואה מחמת זיוף.
- הנתבעים השתיתו את טענתם על 2 רגליים:
- א. חתימת המנוחה על גבי הצוואה לא נכתבה על ידי המנוחה – הנתבעים סומכים טענתם על מסקנת המומחית שהגיעה למסקנה כי "החתימות נשוא המחלוקת לא נכתבו על ידי כותבת כל הדוגמאות בשם ***" (המסקנה בחוות הדעת המשלימה).
- ב. התאריך שנכתב על גבי הצוואה "נשתל" – הנתבעים טענו כי התאריך המתנוסס על הצוואה (08.06.2009), 5 חודשים לפני מועד האירוע המוחי (ביום 24.11.2009), "נשתל"

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

לצורך הכשרת הצוואה מפני טענת חוסר כשרות. בעוד שלמעשה הצוואה נערכה חודש לאחר האירוע המוחי. כשהמנוחה לא היתה כשירה קוגניטיבית.

43. ייאמר כבר כעת, על אף ניסיונות הנתבעים לשזור את שתי הטענות כמסכת עובדתית אחת, מדובר בטענות עובדתיות חלופיות. ככל והטענה הראשונה מתקבלת, היינו, כי המנוחה כלל אינה חתומה על הצוואה, אזי ממילא שאלת התאריך מתייגת וברור כי אין כל צורך או טעם "לשתול" חתימה מזוייפת על פני מסמך הנושא תאריך אחר, שהרי ממילא כל המסמך חסר כל תוקף בהיותו נשען על חתימה מזוייפת.

44. טענת "שתילת" החתימה היא טענה עובדתית חלופית. על פי טענה זו המנוחה חתמה על הצוואה אלא שהיא חתמה עליה במועד מאוחר מהמועד המופיע על גבי הצוואה וכי הזיוף במקרה זה אינו של החתימה אלא של התאריך דווקא. המשמעות במקרה זה היא כי המנוחה חתמה על הצוואה, אך היא חתמה עליה במועד בו כבר לא הייתה כשירה לחתום על צוואה.

45. במילים פשוטות: בעוד בטענה הראשונה החתימה זוייפה הרי שעל פי הטענה השנייה התאריך זוייף.

המסגרת הנורמטיבית

זיוף החתימה

46. על פי [סעיף 20 לחוק הירושה](#), בצוואה בעדים ישנם מספר יסודות קונסטיטוטיביים, אשר בהיעדרם אין צוואה. אותם יסודות הם: חתימת המצווה, שני עדים וכתב. כדי שצוואה בעדים תקום, על המבקש לקיימה הנטל להוכיח כי מדובר במסמך שנערך על-ידי המצווה. תנאי זה הוא תנאי מקדים והכרחי ובנוסף לו על בית-המשפט להשתכנע שמונחת לפניו צוואת אמת. (ראה: [ד"נ 40/80 קניג נ' פחן, לו](#) (3) 701 [פורסם בנבו] {פמ"מ – 28/7/1982}).

47. טענת זיוף הצוואה חותרת תחת קיומו של היסוד הראשון, הוא קיומה של חתימת המצווה. על הטוען טענת זיוף, מוטל הנטל להוכיח את טענתו והגם שנטל זה הוא של מאזן הסתברויות, כמקובל במשפט האזרחי, הרי שכמות הראיות ורף הראיות הנדרש לגבי טענת זיוף, **אשר לה גוון מעין פלילי**, הם גבוהים יותר ועל בית-המשפט לבחון את הראיות בזהירות ובקפדנות.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

טענת זיוף היא טענה חמורה ורצינית ביותר, מאחר והיא חושפת את האדם, נגדו היא נטענת, להליך פלילי. (ראה: ע"א 3546/10 מישאלי נ' קליין [פורסם בנבו] {פמ"מ – 18/4/2012}).

48. דרך המלך להוכחת טענת זיוף היא באמצעות מינוי מומחה להשוואת כתבי יד שיש לו את הידע המקצועי והאמצעים לבדיקה שכזו. ככלל, מקום שמינה בית-המשפט מומחה מטעמו, מהווה חוות-דעתו תשתית נתונים מקצועית ואובייקטיבית לצורך ההכרעה בסוגייה שבמחלוקת, ועל כן סביר שבית-המשפט יאמץ את ממצאי חוות-דעתו של המומחה, אלא אם כן נראית סיבה בולטת לעין שלא לעשות כן. (ראה: ע"א 293/88 ניימן נ' רבי [פורסם בנבו] {פמ"מ – 31/12/1988}).

49. עם זאת אדגיש כי בית-המשפט אינו מחויב לקבל את מסקנות המומחה, על אף שמונה מטעמו, וההכרעה הסופית בהקשר זה מסורה לבית-המשפט. הדברים נכונים במיוחד בכל הקשור למומחיות הנוגעת לכתב-יד, לגביה צויין לא אחת בפסיקה כי גם לבית-המשפט יש את עינו, אבחנתו וחושיו שלו. כך, בע"א 5293/90 בנק הפועלים נ' ***, מז (3) 240 [פורסם במאגרים] 29.6.1993 נאמר:

"מובן כי בכך אין כדי להעביר לגרפולוג את כוח ההכרעה לעניין אמיתות החתימה, ובכל מקרה בית המשפט הוא זה המחליט אם לתת אמון בחוות דעתו של המומחה, איזה משקל – אם בכלל – יש לייחס לה, ומה המסקנה הסופית העולה משקלול חוות דעת זו עם שאר הראיות שבתיק".

50. חרף קיומה של חוות דעת גרפולוג בדבר אמיתות חתימה, לבית המשפט שיקול דעת עצמאי והוא הפוסק האחרון בעניין זה (ע"א 1986/92 מדינת ישראל נ' אבו סאלח, פ"ד (1) 499). בעא 46/77 היינץ ג' בוכוולד נ' בנק ברקליס דיסקונט (31.1.1979) נקבע כי בית המשפט רשאי לקבל את עדות המומחה, או לדחותה, כולה או מקצתה. סמכות ההכרעה לעולם נשארת בידי. כדברי כבוד מ"מ הנשיא מ' לנדוי, שם עמ' 719 -

"כדי שחוות דעת גרפולוגית תוכל לשמש יסוד לפסק-הדין, צריך התהליך שבו הגיע המומחה למסקנתו להיות גלוי לפני השופט, כי הרי הגרפולוגיה אינה מדע סתרים שצפונותיה אינן ניתנות להסברה אף לשופט שלא התמחה במקצוע זה, ואין להפוך את חוות הדעת הגרפולוגית מעין אוראקל של דלפי".

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

51. סיכומו של דבר, בית המשפט הוא זה המחליט אם לתת אמון בחוות דעתו של המומחה, איזה משקל, אם בכלל, יש לייחס לה, ומה המסקנה הסופית העולה משקלול חוות הדעת עם יתר הראיות שבתיק.

52. בשל מחלוקת זו, מונתה הגרפולוגית הגב' סימה אנקונה כמומחית מטעם בית-המשפט ביום 08.03.2018, לחוות דעתה בשאלה האם חתימת המנוחה המתנוססת על צוואתה היא חתימת ידה של המנוחה אם לאו.

53. המומחית הגישה את חוות דעתה ביום 04.12.2019, לצורך מתן חוות דעתה, בדקה המומחית את המסמכים הבאים:

- מסמך צוואה מקורי מיום 08.06.2009 ובה חתימות המנוחה *** – סומן א-ג.
- דוגמאות חתימה מקוריות בשם *** שנתקבלו מבנק הדואר על גבי טופס בקשה לפתיחת חשבון מתאריך 14.08.03 (6 שנים לפני מועד עריכת הצוואה) – סומן ג-1-ג.
- דוגמא בצילום בשם *** על גבי מסמך הרשאה לחיוב חשבון טלפון – ג-7.

54. באשר לחתימות המנוחה על-גבי כלל המסמכים שהונחו בפניה, לא מצאה המומחית התאמה בתכונות הכתיבה ובהן: מבנה החתימה, מיקום החתימות ביחס לשורה המודפסת, משיכת הקו ושטף הקריאה, מבנה שונה של האות 'ג'. המומחית הדגישה כי החתימות על הצוואה, השנויות במחלוקת, יוצאות דופן בתכונות הכתיבה מקבוצת הדוגמאות.

55. בבדיקתה קבעה המומחית כי "סביר מאוד שהחתימות על גבי הצוואה לא נכתבו על ידי כותבת הדוגמאות בשם ***".

56. בהתאם לבקשת התובעים מיום 26.01.2020 נשלחו למומחית דוגמאות נוספות, בהן:

- א. מסמכי פתיחת חשבון על ידי המנוחה בבנק לאומי מיום 25.06.2008 – ג-8, ג-12, ג-14, ג-17
- ב. מסמכים ממושב *** משנים 1996, 2000 ו 2008 – סומן ג-19
- ג. הזמנת פרגיות משנים 2005, 2006 – סומן – ג-18, ג-20

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

57. ביום 06.07.2020 הוגשה חוות דעת משלימה בה קבעה המומחית כדלקמן:

א. החתימות המסומנות ג8-13 מתאימות בתכונות הכתיבה שבהן לדוגמאות המסומנות ג7-1 ששימשו אותי לעריכת חוות דעתי הראשונה מתאריך 01.12.2009.

ב. החתימות המסומנות ג14-18 שונות בתכונות הכתיבה שבהן מקבוצת הדוגמאות ג1-13, לא אוכל לחוות דעה באם נכתבו על ידי אותו כותב.

ג. החתימות המסומנות ג19 – ג20 כתובות בשם מלא ושונות מיתר הדוגמאות שהיו ברשותי.

ד. לא מצאתי התאמה בתכונות הכתיבה בין החתימות נשוא המחלוקת על גבי הצוואה לבין קבוצות הדוגמאות המפורטות לעיל המסומנות ג13-1, ג14-18 ו- ג19-20. לדעתי החתימות נשוא המחלוקת לא נכתבו על ידי כותב כל הדוגמאות בשם *** **.

58. מניתוח החתימות עולה התמונה הבאה: החתימות שביניהן מצאה המומחית התאמה נחתמו כולן בקשר לפתיחת חשבון, הרשאה לחיוב חשבון וחתימות להפקת כרטיס אשראי. לעומת זאת חתימות של המנוחה על גבי מסמך להזמנת פרגיות וחלק ממסמכי מושב *** הינן חתימות "אחרות" שלא ניתן לדעת האם נכתבו על ידי אותו כותב. וישנן לפחות 2 חתימות, זולת החתימה על הצוואה, בהן חתמה המנוחה את שמה המלא. המומחית ציינה כי חתימות אלה שונות מיתר הדוגמאות.

59. הנה כי כן, כריבוי הדוגמאות כך ריבוי אי ההתאמות שנמצאו אליבא דה מומחית. אין ספק שריבוי החתימות מייצר מצב של חוסר בהירות. משכך קיים קושי לגבש מסקנה חד משמעית לצורך הכרעה בשאלת אותנטיות חתימות המנוחה על גבי הצוואה כל שכן בקביעת זיוף לגביהן.

60. אקדים ואציין כי מסקנתי לפיה לא הוכח שחתימת המנוחה על גבי הצוואה לא נכתבה בכתב ידה, אין משמעה דחייה מוחלטת של חוות הדעת, שהרי גם לדעת המומחית לא

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

נמצאו סימני זיוף מחשידים בחתימה על גבי הצוואה, כגון חיקוי מלאכותי המתחקה אחר החתימה המקורית ככזה המצריך שימוש באמצעים טכנולוגיים על מנת להתחקות אחר סימני הזיוף. כל שנמצא הוא "אי התאמה בתכונות הכתיבה". נהפוך הוא, בנקל ניתן לראות כי חתימות המנוחה על גבי הצוואה שונות בתכלית מיתר הדוגמאות שהובאו בפני המומחית, זולת, כאמור, 2 חתימות על מסמכי מושב ***.

61. לטעמי העובדה כי החתימה על גבי הצוואה שונה מחתימתה על מסמכי בנק אינה מלמדת מניה וביה כי אין מדובר באותו כותב. המומחית עצמה ציינה כי במספר מקומות החתימה הייתה שם מלא וזאת בניגוד ליתר החתימות. עיון בכלל החתימות מלמד כי המנוחה לא הקפידה תמיד לכתוב את חתימתה באותו אופן ולא מן הנמנע כי במעמד רשמי כמו חתימה על הצוואה העדיפה המנוחה לרשום את שמה באופן מלא וברור, אולי מפני שסברה כי מדובר במסמך "רשמי" המצדיק כתיבת השם המלא על פני "שרבוט".

62. סיכומי של דבר הוא כי חוות דעת המומחית לא נתנה מענה ברור ומובהק באשר לחתימה שבמחלוקת - האם מסתבר יותר כי החתימה על גבי הצוואה נכתבה על ידי המנוחה או שמסתברת יותר הגרסה ההפוכה, דהיינו גרסת הנתבעים.

63. המומחית לגרפולוגיה לא זומנה על ידי מי מהצדדים להיחקר על חוות דעתה.

64. מול חוות הדעת של המומחית עומדת עדותם של שני עדי הקיום של הצוואה. עורך הצוואה עו"ד ***, אשר בחקירתו אישר כי המנוחה הופיעה בפניו וחתמה על הצוואה (עמ' 49 ש' 1-3). עדותו של עו"ד *** לא נסתרה ולא נסדקה ולא מצאתי כל טעם שלא לתת בה אמון, בפרט כאשר מדובר בעד חיצוני אשר אין לו כל עניין בתוצאות ההליך.

65. במעמד הדיון ביום 21.04.2021 ניסה ב"כ הנתבעים להוכיח כי לעוה"ד *** עניין בקיום הצוואה לטובת אינטרס אישי ולפיכך אינו עד חיצוני להליך. ברם, ניסיונותיו לקעקע את גרסתו של עוה"ד *** לא צלחו. עוה"ד *** עמד על גרסתו ומצאתי את תשובותיו עקביות ואותנטיות, כפי שיתואר להלן.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02-17 **** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02-17 **** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

66. עוה"ד *** נשאל על היכרות מוקדמת עם *** ואף אם נכח באירועים משפחתיים (עמ' 42 ש' 18-35). עוה"ד *** השיב בהגינות ובכנות, כי הכיר את *** היכרות מוקדמת שטחית אולם לא ייצג אותו למעט בעניין המנוחה (מינוי אפוטרופוסות וצו קיום הצוואה).

67. בנוסף נשאל מספר פעמים כיצד ידע *** שהצוואה נערכה על ידו. על אף ניסוחה המטעה של השאלה, דבק עוה"ד *** בגרסתו והשיב כי אינו יודע –

ש. **מתי לראשונה ידע *** שהצוואה נערכה אצלך**
ת. תשאל אותו
ש. **האם אתה אמרת ל*** עשתה אצלך צוואה**
ת. לא.
(עמ' 47 ש' 23-26)

68. מתברר כי המנוחה היא זו שעדכנה את *** בדבר עריכת הצוואה כבר ביום שלמחרת, נתנה לו עותק של הצוואה וציינה בפניו שנערכה במשרדו עוה"ד *** (ראה עדותו של *** וסעיף 24 לתצהירו) –

ש. **מתי לראשונה נודע לך ש*** ערכה צוואה**
ת. למחרת שהיא ערכה אותה. היא גם נתנה לי עותק ממנה.
ש. **כלומר מיד ידעת מה יש בצוואה.**
ת. כן, זה גם רשום בתצהיר שלי.
***

ש. **היא אמרה לך שעשתה את הצוואה אצל עו"ד *****
ת. כן.
(עמ' 87 ש' 9-6 ועמ' 89 ש' 12-10 וש' 18-19)

69. כמו כן נחקר עוה"ד *** גם על עד הקיום הנוסף, ***. האם *** היה חבר של ***. מה היה טיב הקשר בינו ובין ***. באילו נסיבות הגיע *** למשרדו בעת עריכת הצוואה (עמ' 48 ש' 1-27). אם בכך לא סגי, אף נרמז כי עדי הקיום תאמו גרסאותיהם עובר לדיון (עמ' 48 ש' 28-32). עוה"ד *** הסביר כי הוא ו*** חברים. הוא טיפל עבורו בכמה עניינים משפטיים. באחת הפעמים בהן היה במשרדו לצורך אימות חתימה, ביקש ממנו באופן אקראי להיות עד קיום לצוואה נשוא המחלוקת. הסבר זה מקובל עלי ואף מתיישב עם עדותו של מר *** (עמ' 50 ש' 6-

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02-17 **** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02-17 **** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

15 ושי' 29-35 (ובעמ' 51 ש' 1-22). מעדותו של מר **** עולה כי הוא בכלל מתגורר ב****, הוא אינו מכיר את התובעים או את הנתבעים וגם לא הכיר את המנוחה. על פי עדותו הוא היה באקראי באותו יום במשרדו של עו"ד *** לעניין אישי שלו, והתבקש על ידי עו"ד *** לשמש עד לצוואת המנוחה. עדותו של מר ****, עד חיצוני לחלוטין וחסר כל אינטרס בתוצאות ההליך נמצאה אמינה עלי ולא מצאתי כל סיבה להטיל בה ספק.

70. אין עורר כי מרכיב "החתימה בפני שני עדים" התקיים בשלמותו, על-פי העדויות.

71. לטענת הנתבעים נסיבות החתימה מעידות על קשר של עוה"ד *** עם התובעים לטובת קיומה של הצוואה ועל מעורבותם בעריכתה (ס' 25 לסיכומי הנתבעים, ראה ס' 24 לתצהיר *** ועמ' 60 ש' 29-30 בעדותו).

72. עוה"ד *** נתבקש להסביר מדוע בחרה המנוחה להגיע דווקא למשרדו שב****, חרף המרחק ממושב ****. מי הביאה ומי שילם לו את שכר הטרחה עבור עריכת הצוואה (עמ' 43 ש' 5-24). עוה"ד *** הסביר כי חלק נכבד מלקוחותיו מ****, לרבות ראש הוועד. עורכת הדין ממשרדו מתגוררת ב****. כמו כן הצהיר כי המנוחה היא זו שיצרה עימו את הקשר בעניין הצוואה, הגיעה לבד למשרדו והיא זו ששילמה עבור עריכתה (עמ' 43 ש' 5-24 ועמ' 47 ש' 9-20). ההסבר שניתן על ידי עוה"ד *** מקובל עלי ומשתלב עם הגרסה של *** בעדותו (עמ' 89 ש' 20-24). עדות הנתבע ****, ביחס לנסיבות החתימה על הצוואה, הינה לא יותר מהשערה וסברת כרס -

ש. היית נוכח ש**** לטענתך שילם על עריכת הצוואה, ראית בעיניים שהוא שילם

ת. לא.

ש. למה מונתך סידורי הצוואה בסעיף 23.

ת. סידורי הצוואה זה לקחת את *** לעורך דין, להפגיש ביניהם.

ש. *** לקח אותה לשם

ת. הוא קשר ביניהם.

ש. *** לקח אותה למשרד עו"ד ***

ת. לא יודע אם לקח אבל הוא קשר ביניהם.

***

ש. על סמך מה אתה אומר ש**** ו**** היו מעורבים בעריכת הצוואה.

ת. אני מניח שכך זה נעשה.

(עמ' 59 ש' 25-32 ועמ' 60 ש' 14-15).

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

73. טענות הנתבעים בענין מעורבות התובעים בעריכת הצוואה לא הוכחו אף לא בחלקן. מדובר בטענות הנשענות על סברות והנחות ולא על עובדות. נוסף על כך, כבר נקבע בפסיקה כי אין כל פסול בכך שהנהנה יהיה זה שייצור קשר עם העו"ד שעורך את הצוואה, ועוד נקבע שפעולת שליחות עבור מצווה הנוגעת לעריכת צוואה, כגון התקשרות עם עורך דין בנוגע לעריכתה, או שיחות עם המצווה, אינן נכנסות לגדרו של [סעיף 35 להחוק](#) (ראה [ע"א 6496/98 בוטו נ' בוטו](#), נד 19 (1) (2000)) (להלן: "**פרשת בוטו**"). פעולה מצומצמת כלשהי של הנהנה, אינה הופכת אותו בהכרח למי שלקח חלק בעריכתה של הצוואה. ובענייננו כאמור כלל לא הוכח שאף פעולות אלה נעשו על ידי התובעים או מי מהם.

74. עוד נטען בהקשר זה כי עו"ד *** שערך את הצוואה הוא "במקרה" מי שייצג את התובעים בבקשה למנותם כאפוטרופסים של המנוחה (ס' 25 לסיכומי הנתבעים), עוה"ד *** אישר עובדה זו בעדותו (עמ' 47 ש' 30-31). אני מוצא קושי לקבל טענה זו כראייה להטלת דופי בהתנהלותו של עוה"ד ***. אין כל מניעה שעוה"ד שמטפל במינוי לאפוטרופסות יטפל בקיום צוואה, נהפוך הוא. הדעת נותנת כי דווקא אותו עו"ד שטיפל בענייני הצוואה, בהמשך בענייני האפוטרופסות יהיה זה שאליו יפנו לצורך הגשת הצוואה לרשם לענייני ירושה לקבלת צו קיום.

התנהלות הנתבעים ביחס להמצאת מסמכים החתומים על ידי המנוחה

75. מעדותו של *** עולה כי כלל לא נכח בעת החתימה על הצוואה (ראה עדותו בעמ' 59 ש' 23-24). משנשאל כיצד אפוא ביסס את קביעתו בתצהיר לפיה החתימה שעל גבי הצוואה לא נחתמה על ידי המנוחה (ראה ס' 26 לתצהירו). הבהיר כי קיבל לידיו מסמכים שונים עליהם התנוססה חתימת המנוחה, מבני המשפחה ומסמך נוסף מ*** אותו הביא מהאגודה. ממסמכים אלה התרשם כי חתימת המנוחה על גבי הצוואה שונה מהחתימות שהיו בפניו (עמ' 57 ש' 23). אולם משנשאל מה עשה אפוא עם ממצאים אלה, למי העבירם, השיב כי לא העביר לאף אחד (עמ' 57 ש' 31-34). תגובה זו מעוררת סימני שאלה לנוכח העובדה כי מדובר במסמכים מהותיים ביותר כראייה לעניין החתימה שבמחלוקת, כל שכן בנסיבות בהן נטל השכנוע וחובת ההוכחה רובצים לפתחם של הנתבעים.

76. מעדותו של *** בעניין המסמך אותו השיג מהאגודה, מתברר כי על המסמך המקורי התנוססו שתי חתימות של המנוחה, בעוד שבעותק אותו צירף מופיעה חתימה אחת בלבד. משעומת עם עובדה זו טען כי לא ראה זאת שעה שצילם את המסמך, הסביר כי המסמך לא ניתן לו בפועל

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

בשל איסור להוציאו מהתיק ובנוסף טען כי אולי טעה במסמך שהציג, שכן לא התעמק בו (עמ' 38 ש' 29-35, עמ' 39 ש' 1-10 ועמ' 40 ש' 6-16).

77. מצאתי להתעכב על בירור סוגיה זו לנוכח העובדה כי המסמך שהוגש ככל הנראה "נערך" ובכל מקרה לא הוגש בשלמותו. ישנה חשיבות לשאלה האם העובדה שהופיעה רק חתימה אחת מתוך שתיים, נבעה מנסיבות אובייקטיביות בהן לא ראה *** את החתימה השניה או מבחינה טכנית לא יכול היה לראות כיוון שאסור היה להוציא את המסמך מהתיק (חרף העובדה שפנה לקבלת המסמך באמצעות ב"כ) כפי שטען, או שמא היתה זו פעולה מכוונת מצדו לצורך הכמנת החתימה השנייה.

78. להלן צילום החתימות על המסמך מהאגודה – אין עוררין כי 2 החתימות שונות בתכלית. בנקל ניתן לראות בעין בלתי מקצועית כי חתימה אחת דומה לחתימות שבקבוצת הדוגמאות שהופיעו בחוות הדעת ודוק: - החתימה השניה (זו "שהתפססה") דומה לאין שיעור לחתימה נשוא המחלוקת שעל גבי הצוואה.

79. מסמך זה מלמד כי המנוחה חתמה בשתי צורות חתימה. על גבי הצוואה היא חתמה את שמה - ***. מדוע העדיפה *** לחתום על גבי הצוואה בשמה המלא והברור ולא באמצעות "שרבוט"? כפי שצוין לעיל, ייתכן וחשבה כי היות ומדובר במסמך "רשמי" מוטב לרשום את השם המלא.

מעניין לציין בעניין זה, כי *** עצמו, חתם על שלושת התצהירים שהגיש לתיק זה באופן שונה. משנתבקש להסביר מדוע חתם באופן שונה ואפילו בשם אחר (פעם *** ופעם ***) על תצהיריו, אמר כי "חשבתי לבית המשפט זה יותר רשמי לרשום את השם המלא" (עמ' 33 ש' 11-33). הנה כי כן, לא מן הנמנע, כי המנוחה חתמה על הצוואה באמצעות כתיבת שמה המלא מאותו מניע בדיוק.

80. ניכר מעדותם של *** ו*** כי עשו הכל על מנת להוכיח שחתימת המנוחה על הצוואה לא נכתבה על ידה. לכל אלה מצטרפת עדותו של ***, עליה נשענים הנתבעים כראייה מטעמם בגדרי מבחן זה. משנשאל האם יודע מי חתם על הצוואה, השיב -

- ש. באיזה אופן נתבע 1 ייצר צוואה למנוחה
- ת. אתה צריך לשאול אותו, הוא סיפר לי שהוא ייצר צוואה.
- ש. באיזה אופן הוא סיפר שייצר את הצוואה

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

- ת. שהוא לקח את *** ל*** להחתים אותה .
ש. מה הוא סיפר לך
ת. שהוא לקח אותה ל*** והחתים אותה על צוואה
ש. *** החתים אותה על צוואה, לא *** זו הטענה
ת. לא. שהוא לקח את *** ל*** והחתים אותה על צוואה. מי חתם אין לי מושג,
אבל *** היה העורך דין.
ש. אם לסכם קטע זה, אתה יודע ש*** היה עו"ד ולא יודע מי חתם, נכון
ת. לא, אני לא יודע. לא הייתי נוכח שם.
(ראה עדותו של *** בעמ' 18 ש' 30-35 ועמ' 19 ש' 5-1)

סיכום טענת זיוף החתימה

81. לאחר שהתרשמתי מחוות הדעת ומעדותם של עדי הקיום: עוה"ד *** ומר *** , בשים לב לכך שחוות הדעת מהווה כלי עזר בלבד, שמסייע בגיבוש ההכרעה השיפוטית כחלק ממכלול הראיות, הגעתי למסקנה כי טענת הזיוף לפיה החתימה על גבי הצוואה לא נכתבה על ידי המנוחה לא הוכחה. חוות הדעת מעלה כי המנוחה נהגה לחתום במספר צורות של חתימה והמסקנה לגבי חלק מהחתימות אינה חד משמעית. מגד לחוות הדעת עומדת, כאמור, עדותם של שני עדים חיצוניים, נטולי אינטרס בתוצאות ההליך, אשר העידו כי המנוחה היא זו שחתמה בפניהם וחתמה במועד הרשום בצוואה.

משדחיתי את הטענה כי חתימתה של המנוחה זויפה יש לבחון את הטענה החליפית של הנתבעים בדבר זיוף התאריך. אציין לעניין זה כי טענה זו מנוגדת חזיתית לטענת זיוף החתימה ומנוגדת, לכאורה, גם למסקנות חוות הדעת המומחית.

האם המועד הרשום בצוואת המנוחה הוא המועד בו חתמה המנוחה על הצוואה – טענת זיוף התאריך

82. בפי הנתבעים, כפי שצוין לעיל, טענה נוספת בקשר לחתימה על הצוואה. לשיטתם המנוחה אכן חתמה הצוואה אך חתימתה נעשתה לאחר האירוע המוחי (קרי: לאחר יום 24.11.09). הנתבעים לא ציינו מהו המועד שבו על פי גרסתם נחתמה הצוואה והסתפקו בטענה כי במועד זה המנוחה לא הייתה כשירה.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

83. להוכחת טענתם נסמכו הנתבעים בעיקר על גרסתו של מר *** אחיו של *** (להלן: ***). ייאמר כבר כעת: עדות זאת הותירה ספקות כבדים ביחס לאמיתותה. מדובר בעדות "כבושה" שנכבשה משך 3 שנים לפחות ויצאה לאוויר העולם רק עם קיום הליכים אלה. נוסף על כך מדובר בעדות של בעל עניין מובהק בתוצאות ההליך בהיותו יורש על פי דין של המנוחה. ולא זו אף זו, במהלך עדותו התברר כי לעד יש סכסוך אישי קשה עם אחיו ***, עובדה המייצרת אצל העד *** מוטיבציה נוספת למסור גרסה שתפגע באחיו, אתו כאמור הוא מסוכסך, עד כדי נתק מוחלט ביניהם. יובהר כי הסכסוך בין האחים אינו קשור כלל וכלל לענין הצוואה והירושה והוא נובע מקשרים עסקיים כפי שיפורט בהמשך.

84. בתצהירו העיד *** את הדברים הבאים:

"במספר שיחות שונות שניהלתי עם אחי, *** (***) ***, הוא התרברב בפני כי הוא דאג לכך שיתר האחיינים של המנוחה לא יזכו לקבל חלק מירושתה.

במסגרת אותן שיחות, עלה כי הנתבע 1 (***) או מי מטעמו דאג "לייצר" צוואה למנוחה, לאחר שמנוחה כבר לא היתה כשירה לעשות כן.. בעוד שעל גבי הצוואה, צויין תאריך קודם (8.6.2009) לתאריך בו "נוצרה" הצוואה בפועל".
(סעיפים 3-4 לתצהיר)

85. מעדותו עולה כי השיחות עם *** על "ייצור" הצוואה, קויימו ביום הלוויית המנוחה ובמהלך השבעה, קרי באוגוסט 2016. (עמ' 17 ש' 1-20). ודוק: *** עצמו העיד כי אין לו כל ידיעה אישית אודות נסיבות החתימה על הצוואה. הוא לא היה בקשר קרוב עם המנוחה ולא היה לו מושג מתי המנוחה אושפזה בבית החולים ב***, מתי חזרה הביתה, מתי הועברה למחלקת שיקום בבית החולים **** (עמ' 19 ש' 16-21). ידיעתו של העד אודות נסיבות החתימה על הצוואה היא עדות שמועה מפיו של אחיו ***.

86. משנשאל בחקירתו מה עשה מאז נחשף למידע רגיש זה, האם פנה למשטרה או לגורם כלשהו ודיווח על כך, האם עדכן את *** או מי מהנתבעים, השיב בשלילה (עמ' 19 ש' 22-27).

87. כשנשאל מדוע לא סיפר על כך לאף גורם ולא התנגד לבקשה לצו קיום הצוואה השיב כי לא היה קשור להליך, ההליך לא עניין אותו, הוא לא ידע על הגשת ההתנגדות ולמעשה החל להיות מעורב בעקבות פנייתו של ב"כ הנתבעים אליו (ראה עמ' 17 ש' 27-35, עמ' 18 ש' 1-17). לא

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

מצאתי לקבל את הסבריו. דבריו אינם עולים בקנה אחד עם העובדה שנכח בשתי הפגישות שנערכו בנובמבר 2016, בעניין עזבונה של המנוחה (עדותו של *** עמ' 40 ש' 29-34). נוכחותו בפגישות שעניינן היו ירושתה של המנוחה מלמדות על מעורבות ולא על חוסר עניין או אדישות כפי שניסה *** לטעון (עמ' 18 ש' 10-11). בהקשר זה ייאמר כי מתוך 37 אחיינים נכחו בפגישות 6 אחיינים בלבד. התובעים, הנתבעים ו***.

88. קושי נוסף בקבלת גרסתו נעוץ בעיתוי "כניסתו" להליך. *** הדגיש בחקירה כי החל להיות מעורב רק עם פנייתו של ב"כ אליו ולא לפני כן. משנשאל מתי השיב "לפני שנה וחצי" (עמ' 18 ש' 1-2) (ממועד החקירה ביום 21.04.2021) קרי משנת 2019. ברם, בהמשך חקירתו העיד כי אינו מדבר עם *** לאחר שהלה פיטר אותו מעבודתו. משנשאל מתי פרץ הסכסוך ביניהם, השיב באוגוסט 2019 (עמ' 20 ש' 1-4). בהינתן ש*** היה מודע היטב למשמעות המידע שבידיו ובכל זאת בחר לנצור לשונו – קיים סיכוי יותר מסביר לכך שהסכסוך עם *** הוא המניע "לשחרור" גרסתו דווקא במועד זה.

89. הסכסוך בין *** לאחיו ***, התברר בחקירה הנגדית במלוא עוצמתו. *** העיד כי *** פיטר אותו מעבודתו בחברה וכי הוא אינו מדבר עם אחיו כבר 3-4 שנים והסיבה לנתק היא כי *** ניסה לרמות אותו (עמ' 21 ש' 2-7). בהמשך טען כי הוא לא מדבר עם אחיו *** מאז שהאחרון פיטר אותו באוגוסט 2019 (עמ' 23 ש' 17-22). אני סבור כי יש טעם של ממש בטענת התובעים כי עדותו של ***, מעבר להיותה עדות כבושה, כמו גם עדות מפי השמועה, היא עדות שבאה לעולם על רקע סכסוך אישי קשה בין *** לאחיו ***. הסכסוך העסקי שבסופו פוטר *** מהחברה של *** הותיר משקעים כבדים אצל *** (ולא מן הנמנע שגם אצל ***), ויצר נתק מוחלט בין האחים. ל*** אם כן היה אינטרס של ממש "לבוא חשבון" עם אחיו והוא מצא בהליך זה את האפשרות לעשות כן.

90. סתירה נוספת בעדותו התגלעה בכל הנוגע למועדים. *** ידע לדייק ולפרט בעדותו כי הצוואה נערכה בפועל 3-4 שבועות לאחר האירוע המוחי של המנוחה (עמ' 19 ש' 12-14). מנגד לא ידע לציין מועדים מדויקים. משנשאל מתי חזרה המנוחה לביתה אחרי האירוע המוחי, לאן הועברה וכמה זמן היתה מאושפזת בבית"ח, השיב כי אין לו מושג. מה גם כי במועד בו לדבריו ערכה המנוחה את הצוואה, היא בכלל הייתה מאושפזת במחלקת השיקום בבית"ח **** מרותקת למיטה למשך תקופה ממושכת (עמ' 19 ש' 16-21 וש' 28-35).

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

91. לאור כל האמור לעיל אני סבור כי לא ניתן לבסס טענה חמורה בדבר זיוף התאריך על גבי הצוואה על יסוד עדות של מי שיש לו עניין של ממש בתוצאות ההליך, בנוסף לרצון לבוא חשבון עם אחיו *** על רקע סכסוך עסקי קשה.

92. למותר לציין כי גם עדות יתר הנתבעים לא חיזקו את הגרסה כי המנוחה חתמה על הצוואה במועד מאוחר יותר מאשר התאריך הרשום על גבי הצוואה - *** כלל לא ידע מתי חוותה המנוחה את האירוע המוחי, לדבריו הוא "לא יודע תאריכים... גם מתי נפטרה לא זוכר" (עמ' 36 ש' 25-28), כמו *** גם לא ידע לציין מתי הועברה המנוחה לבית אבות, מתי שוחררה מביה"ח, או מתי הועברה למחלקת השיקום בביה"ח ***** (עמ' 37 ש' 33-35 ועמ' 38 ש' 1-3). משנשאל כיצד ידע אפוא שהאירוע המוחי התרחש לפני עריכת הצוואה, השיב "אני משער" (עמ' 36 ש' 29-35).

93. *** הצהיר מפורשות כי אין לו ולא היה לו כל קשר למנוחה (עמ' 52 ש' 24-26). עם זאת הצהיר כי את המסקנה לפיה הצוואה נערכה לאחר התאריך שמופיע בה והתאריך "נשתל" בצוואה, ביסס לנוכח המשפט לפיו "התובעים טיפלו במנוחה משחר ילדותם". לשיטתו אמנם התובעים טיפלו במנוחה לאחר שחלתה אך לא משחר ילדותם. כך לשון סעיף 4 א' בצוואה - "הנני מצוה באופן בלעדי את כל עזבוני... (לתובעים) אשר דואגים לי ומטפלים בי משחר ילדותם". (עמ' 60 ש' 16-30, ועמ' 62 ש' 30-33). משנתבקש להבהיר אם הוא יודע או משער שהתאריך נשתל – השיב "אני משער שזה מה שנעשה" (עמ' 61 ש' 3-4). יחד עם זאת הודה בכנות כי הוא אינו יודע מי "נשתל" את התאריך על גבי הצוואה אך הוא סבור שזה לא *** ולא *** (עמ' 60 ש' 31-35 עמ' 61 ש' 1).

94. טענת זיוף, לא כל שכן טענה לזיוף תאריך על גבי צוואה, היא טענה קשה וכבדת משקל. כדי להוכיח טענת זיוף לא די בהשערות ובשמועות. הנתבעים לא הצליחו לספק פרטים מהותיים בסיסיים – כמו מתי אירע האירוע המוחי ומתי נפטרה המנוחה. העדויות היו מגמתיות ומאולצות. יתרה מזו, מדובר בעדויות שכולן ללא יוצר מן הכלל עדויות מפי השמועה. לאף אחד מהנתבעים, וגם לא לעד *** , אין ידיעה אישית אודות המועד בו חתמה המנוחה על הצוואה, על נסיבות החתימה על הצוואה, על מצבה הבריאותי של המנוחה בעת החתימה על הצוואה. הכל, כפי שהעידו הנתבעים עצמם והעד *** , השערות ושמועות. בכך, עם כל הכבוד, אין די. בפרט שלמול עדויות אלה עומדות עדויות עדי קיום הצוואה בדבר חתימה המנוחה על הצוואה בפניהם במועד המופיע על גבי הצוואה.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

95. בנוסף לאמור, השיגו הנתבעים על אופן התנהלותו של עוה"ד *** ביחס לדרך בה המציא להם את "ההודעה ליורש". כמו כן טענו כי התובעים נצרו לשונם בקשר לצוואה בפגישה שנערכה בין הצדדים ביום 20.11.2016, הכל על מנת להסתיר את דבר קיומה של הצוואה מפני יתר האחיינים במטרה "להרדים" אותם ולמנוע אפשרות להתנגד לבקשה. טענות אלה, שהצדדים הרבו לעסוק בהן, הן חסרות משמעות מבחינת התוצאה. גם אם ניתן היה למסור הודעות ליורש באופן ברור יותר וגם אם התובעים יכלו לציין את דבר קיומה של הצוואה בפגישה שנערכה בינם לבין הנתבעים (גם העד *** נכח בפגישה), לא היה הדבר מעלה או מוריד מתוקפה של הצוואה. סופו של יום ההתנגדות הוגשה, לא ניתן צו קיום צוואה בלא ידיעת הנתבעים וממילא הנתבעים זכו להביא את טענותיהם בפני בית המשפט.

סיכום טענות זיוף התאריך

96. מחומר הראיות שהונח בפני לא מצאתי כי קיימת תשתית ראייתית להוכחת טענת זיוף התאריך על גבי הצוואה. מדובר בטענה שהיא לא יותר מהשערה, שנטענה ללא כל תימוכין והיא נטולת כל הגיון פנימי. לא למותר לציין, כי עצם העלאת טענה זו על ידי הנתבעים, חותרת תחת טענתם הקודמת בדבר זיוף חתימתה של המנוחה, שהרי אם החתימה אינה חתימתה של המנוחה על שום מה יש צורך ב"השתלת" תאריך שהוא עצמו מהווה זיוף.

97. לאור האמור, אני קובע כי לא הוכחה בפניי טענת הזיוף, לא של החתימה ולא של התאריך, ולפיכך אני קובע כי הצוואה של הגב' *** מיום 8.6.2009 היא בת תוקף.

סוגייה שנייה - מה היה מעמדה של המנוחה במשק?

99. העובדות ביחס למעמדה בפועל של המנוחה במשק אינן שנויות במחלוקת. מאז פטירת האם *** בשנת 1972 הייתה זו המנוחה שהתגוררה במשק, ניהלה את המשק ביד רמה, טיפלה בכל ענייני המשק לרבות הסדרת תשלום חובות המשק ל"משקם" במסגרת הסדר חובות המושבים. המנוחה התקבלה כחברת אגודה באגודה החקלאית, מכסת הביצים נרשמה על שמה באופן אישי והיא הייתה רשומה כחברה במועצת הצמחים. היא קיבלה זכאות מהמושב, כמו יתר בעלי הנחלות, להקצאת מגרש למגורים. כל חברי המושב לרבות חברי הוועד לאורך עשרות שנים ראו במנוחה בעלים של המשק לכל דבר ועניין.

100. דא עקא, על אף שהמנוחה הייתה זו שהתגוררה במשק, השקיעה בו, השביחה אותו ונהגה בו מנהג בעלים, הן כלפי משפחתה (בהסכמה מלאה של אחיה ואחיותיה) והן כלפי האגודה

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

החקלאית וגופים חיצוניים נוספים, דבר בעלותה בפועל לא נרשם אצל הגורמים המיישבים.
לא בוצע רישום של הזכויות לא בסוכנות היהודית ולא ברמ"י.

101. להלן תמצית השאלה העומדת בפני: האם מי שהתנהגה במשך עשרות שנים "כבת ממשיכה" וענתה על כל התנאים העונים על הגדרת "בת ממשיכה" יכולה לקבל זכויות "כבת ממשיכה" חרף העובדה כי המינוי, במהלך חייה, לא הושלם ולא הסתיים ברישום.

המסגרת הנורמטיבית

102. מוסד הבן הממשיך נולד כרעיון לפתרון יזום מראש למחלוקות משפחתיות עתידיות בנושא מיהות הצאצא שיקבל זכויות ההורים במשק לאחר פטירתם (בייחוד כאשר ישנם מספר צאצאים והואיל ולפי הפסיקה זכויות בנחלה אינן ניתנות להורשה באשר הן אינן חלק מעזבון (ראו: ע"א 566/89 **דב שטיין נ' דבורה סופר ואח'**, פ"ד מז(4) 167 וכן ראו תמ"ש (טב') - 34371-08-11 לעיל והאזכורים שם).

103. ההגדרה של "בן ממשיך" מצויה בסעיף 1 לתקנות האגודות השיתופיות (חברות), תשל"ג 1973, לאמור: **"בן ממשיך"** – בן אחד בלבד או בן מאומץ אחד או נכד אחד של בעל משק, **לרבות בן זוגו, המחזיק בעצמו או מכוח התחייבות בלתי חוזרת בכתב של הוריו או מכוח ירושה, במשק חקלאי, כבעל, כחוכר, כחוכר משנה, או כבר-רשות לתקופה בלתי קצובה או לשנה לפחות של מוסד מיישב והאגודה או של האגודה כשאין מוסד מיישב; לענין זה, "הורים"** – לרבות אחד מהם במקרה שהשני חדל להיות בעל זכויות במשק החקלאי או שנפטר".

104. העיקרון המרכזי הנוגע לפיקוח המינהל, הסוכנות והאגודה על **עבירות זכויות השימוש וההחזקה** במשקים חקלאיים בישראל נעוץ ברעיון שהמשק החקלאי נועד להיות יחידה חקלאית שלמה אחת באופן שהמתיישב יוכל לגור בה ובה בעת למצות את פוטנציאל הפרנסה שלה (ראו החלטה מס' 1 של מועצת מקרקעי ישראל וראו: ע"א 1662/99 חיים נ' חיים, פ"ד נו(6) 295, 318) (להלן: **"הלכת חיים"**).

105. מערכת היחסים בין ברי הרשות במשק לגופים המיישבים תוארה בהלכת חיים לאמור:

"מערכת היחסים המשפטית בין גורמי המינהל, הסוכנות, האגודה וחבר האגודה בנויה על התשתית הזו: הקרקע היא קרקע מדינה המנוהלת בידי המינהל, המשכיר אותה לסוכנות

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

היהודית בתורת גורם מיישב. הסוכנות מצדה מעניקה רשות שימוש במשבצת קרקע לאגודה השיתופית, והאגודה כבת-רשות מעניקה רשות שימוש לחבר אגודה בנחלה. מעמד חבר האגודה הוא כבר-רשות. ההלכה הפסוקה הגדירה זכות זו כזכות אישית שאינה קניינית, אשר אופייה וגדריה נקבעים בהתאם להסכמת הצדדים בהסכם הרישיון" (שם, פסקה 17 לפסק הדין של השופטת א' פרוקצ'יה); (ראו גם: [בע"מ 3607/17 פלוני נ' פלוני](#) (23/10/17) [פורסם במאגרים] (להלן: "בע"מ פלוני").

106. כלומר, זכותו של בעל נחלה במקרקעין ניתנת להעברה לאחר, בכפוף לתנאי הרישיון ומדובר בזכות אישית שאינה קניינית המקבלת את תוכנה מהסכמת הצדדים ותנאי הרישיון. בהקשר זה נפסק: "אף שביסודה זכות השימוש היא זכות אישית, דבר עבירותה והתנאים לעבירותה ניתנים להסכמה בין מקבל השימוש ומעניק השימוש, ולכן יש לבדוק כל מקרה לגופו" ([ע"א 103/89 אזולאי נ' אזולאי](#), פ"ד מה(1) 477, 481 (1991)).

107. רישום "הבן הממשיך" בסוכנות היהודית וברמ"י מהווה השלמת המתנה והענקתה הסופית באופן בלתי הדיר (זולת במקרי קיצון שנידונו בפסיקה ושאינן זה המקום לפרטם). אלא שהרישום לבדו אינו חזות הכל. יש וניתן להכיר במערכת הסכמית פנים משפחתית שבאה לקיים את רצון הצדדים וההסכמות שהיו ביניהם, ומכל מקום אין להתעלם ממערכת זו אף אם היא לא ניתנת ליישום או לרישום (הלכת חיים, עמ' 215; וכן ראה עמ"ש (מחוזי-חיפה) 52148-10-19 פלוני נ' אלמוני, (4/2/2020) [פורסם במאגרים]).

מן הכלל אל הפרט

108. לטענת התובעים במועד הרלוונטי, בשנת 1972 מינוי "בן ממשיך" היה נעשה אצל האגודה בלבד. היינו, די ברישומה של המנוחה כחברה באגודה על מנת לשכלל מעמדה כבת ממשיכה.

109. בפסיקה של ביהמ"ש העליון, קבעה כב' השופטת עדנה ארבל בבע"מ 8292/08, [פלוני נ' פלוני](#) (16.2.09) [פורסם במאגרים], כי די היה באישורים מהאגודה ומהסוכנות, כדי שהמתנה אשר ניתנה לבן הממשיך תושלם, ורואים במינוי "בן ממשיך" כמוגמר ללא צורך באישור מרמ"י.

110. ברם, לא הוצג בפני הסדר חוזי שהוראותיו מאפשרות לאגודה למנות בן ממשיך, ללא צורך באישור הסוכנות. יותר מכך, אני סבור כי גם בעת ההיא ידוע היה שיש, למצער, ליידע את

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

הסוכנות בדבר מינוי בן ממשיך. ברם, גם מתוך כתבי הטענות של הסוכנות היהודית ושל רמ"י לא ניתן היה לדלות מה היו הנהלים בדבר רישום "בן ממשיך" בעת ההיא, דהיינו בשנים שקדמו לשנת 1972.

111. מכתב ההגנה שהוגש על ידי הסוכנות היהודית עולות העובדות הבאות:

- א. הוראת אגף חקלאי 55 של רשות מקרקעי ישראל (להלן: הוראה 55) פורסמה ביום 18.2.1997 וברי כי לא הייתה רלוונטית בשנת 1972.
- ב. רמ"י החלה לרשום את דבר מינוי בן ממשיך על פי בקשת הסוכנות היהודית בשנת 1985.
- ג. בשנת 1993 הופסק רישום בנים ממשיכים בעקבות פס"ד 103/89 אזולאי נ' אזולאי.
- ד. בשנת 1996 לאחר פס"ד בע"א 3636/93 ברמלי נ' ברמלי ניתן היה לחזור ולרשום בנים ממשיכים. לצורך הסדר הרישום התקבלת הוראה 55.
- ה. בפועל חודשו הליכי הרישום רק בשנת 2000.

112. הנה כי כן, אין חולק כי בשנת 1972 לא בוצע כלל רישום ברמ"י ביחס לבן ממשיך. יחד עם זאת נראה כי ביחס לסוכנות היהודית בוצע רישום בהתאם לרישום שהיה באגודה החקלאית. בענייננו המנוחה התקבלה כחברה באגודה עוד ביום 8.4.1979. בפרוטוקול הקבלה לחברות נרשם כי "הוחלט להודיע לסוכנות היהודית כי *** החיה כבת ממשיכה במשק הוריה התקבלה כחברת משק מן המניין במושב".

113. בדיעבד התברר כי אותה החלטה לא יושמה בפועל, דהיינו, הודעת המושב לסוכנות היהודית לא נשלחה, ואם נשלחה לא הגיעה ליעדה, וגם אם הגיעה ליעדה לא בוצע רישום בסוכנות היהודית.

114. מכתב ההגנה של הסוכנות עולה כי הפניה הראשונה שבוצעה לסוכנות בקשר למשק הייתה רק בשנת 1986. לאחר מכן בוצעו פניות נוספות בשנת 2000, בשנת 2011. כן בוצעו פניות בשנת 2016 ובשנת 2017, אלא שפניות אלה בוצעו כבר לאחר פטירתה של המנוחה.

115. בחלוף השנים, ולאחר שכל הנוגעים בדבר הלכו לעולמם נותרו לא מעט שאלות ללא מענה. אמנה חלק מהן:

- א. האם *** ביקשה כי בתה *** תבוא בנעליה ותקבל את הזכויות במשק?
- ב. האם הפניה למושב נעשתה על ידי *** או על *** או על ידי שתיהן?

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 **** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 **** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

ג. האם ההחלטה לקבל את *** כחברה במושב, והכרה בה דה פקטו כבעלת הנחלה, נעשה על דעתם של יורשיה של *** (הכוונה לאחיה ואחיותיה של *** ולא של יורשי היורשים שהיו אז רובם ככולם קטינים או צעירים מאד ולא מעורבים).

116. חרף השאלות שנתרו פתוחות אין עוררין כי אחיה ואחיותיה של ***, אם בהסכמה בשתיקה ואם בהסכמה אחרת, לא הביעו כל התנגדות כי המשק יעבור ל*** והיא תהפוך, הלכה ולמעשה, ל"בת הממשיכה" של *** ולבעלים בפועל של המשק.

117. אציין בהקשר זה כי חלק מהאחים היו בעצמם בעלי נחלות במושב *** וברור כי דבר קבלתה לחברות של *** היה ידוע לכולם. וכן ברור כי משמעות קבלתה לחברות באגודה היא כי היא בעלת נחלה, שכן, כפי שהובהר לעיל, לא ניתן להיות חבר באגודה החקלאית בלא בעלות על נחלה. למעשה, זולת האימהות של התובעים עצמם, היו כל ילדיה של *** בעלי משקים במושב ***.

118. לאור האמור אני סבור כי על אף שהמינוי לא הושלם והודעת המושב לא התקבלה בסוכנות היהודית (לא מן הנמנע כי הדבר נבע מתקלה טכנית או חוסר תשומת לב ולא דווקא בכוונת מכוון), עדיין הייתה הסכמה פנים משפחתית ברורה ומובהקת, של כל ילדיה של ***, כי תהיה זו *** הבת הממשיכה שאליה יועבר המשק.

119. ובהקשר זה ייאמרו הדברים באופן ברור ביותר: איש מבין אחיה ואחיותיה של ***, לא טען ולא הטיל ספק בכך ש*** הייתה הבעלים של המשק והוא הועבר אליה, גם אם לא בדרך המקובלת של מינוי "בן ממשיך" בהתאם לנהלים המקובלים היום, שכלל לא בטוח שהיו מקובלים אז. האחים והאחיות התגוררו במושב ***, והיו בעצמם בעלים של נחלות במושב. אחיה ואחיותיה של ***, ידעו, ידוע היטב, כי מי שמנהלת, מתפעלת ונוהגת בו מנהג בעלים בנחלה *** היא ***. אין מדובר על תקופה קצרה אלא על תקופה שנמשכה עשרות שנים. מדובר בהסכמה פנים משפחתית שאין עליה עוררין.

עוד יש להביא בחשבון גם את שיקולי צדק הראייתי. המנוחה היתה בת ממשיכה דה פקטו בכל רמ"ח איבריה ושס"ה גידיה – כהגדרת המלומדת פרופ' ס. אוטולנגי ז"ל לעניין זה:

"בן ממשיך" הוגדר כמי שבונה ביתו בחלקה ליד הוריו, מעבד עמם את המשק ומצפה לכך שעם מותם בבוא היום, יהיה הוא בעל המשק במקומם" (ס.אוטולנגי, ההסדרים המשפטיים בנוגע לירושת משק במושב עובדים, עיוני משפט ט(3), 469).

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

121. זאת ועוד, בבע"מ 3996/12 (פורסם במאגרים להלן: "הלכת שעתל") נקבע כי בכל מינוי של בן ממשך ישנו תנאי מכללה המתנה את תוקפה של המתנה בכך שהבן הממשך יעבד את המשק, יתגורר בסמוך להורה וידאג לכל מחסורו לעת זקנה. והנה לפנינו בת שמילאה את כל שמצופה מ"בת ממשיכה": היא זו שמעולם לא עזבה את משק הוריה, המשיכה לטפל בו ולטפח אותו, שילמה או חובותיו והשביחה אותו. במילים אחרות: *** קיימה בפועל את כל החובות המוטלות על "בת ממשיכה", הכל ראו בה "בת ממשיכה" והיעדר הרישום נראה במקרה זה כטפל.

122. בנוסף יצוין, כי במקרה זה אותה הסכמה פנים משפחתית בדבר מינויה של *** כבת ממשיכה במשק לא נותרה בדלת אמות ונוספו לה ביטויים חיצוניים רבים, כפי שעולה מהודעותיה של האגודה ומעדויותיהם של עדי התביעה. כך למשל קבלת *** כחברת אגודה (ראה עדותו של **** * 76 בעמ' 24-25) היותה בעלת המטעים וצרכנית המים הרשומה באגודה (עדות **** בעמ' 77 ש' 27-32) וכן היותה בעלת הזכויות והחובות בקשר למשק (בעמ' 78 ש' 28-30). בנוסף הוגשו מסמכים רבים המעידים כי האגודה ראתה במנוחה בעלת הזכויות בנחלה וחברה מן המניין, שוות זכויות, באגודה מאז פטירתה של *** ולאורך כל השנים עד אחרית ימיה, כפי שיפורט להלן:

- 122.1 הודעת האגודה מיום 25.04.1979 למנוחה על החלטת הועד לפיה המנוחה החיה כבת ממשיכה התקבלה כחברה מן המניין במושב.
- 122.2 כרטסת הנהלת החשבונות באגודה היתה רשומה על שם המנוחה. המנוחה נשאה לבדה בהוצאות המשק לרבות תשלומי המיסים לאגודה ולוועד המוניציפלי.
- 122.3 בשנת 1981 פנתה האגודה למנוחה בענין עיבוד המטע השייך לנחלה. בשנת 1983 הורתה האגודה לספקי ציוד לנחלה לחייב את האגודה.
- 122.4 ביום 26.11.1995 הודיעה האגודה למל"ל על דבר מינויה של המנוחה כחברה באגודה.
- 122.5 בשנת 1986 ניתן אישור האגודה כי המשק מוחזק מעובד ומתופעל על ידי המנוחה משנת 1971.
- 122.6 בשנת 1990 ניתן אישור האגודה כי המשק שייך למנוחה.
- 122.7 בשנים 1998-2000 הקצתה האגודה למנוחה זכויות המלצה במגרשי המגורים במושב.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

123. לפנינו, אם כן, עדויות וראיות חיצוניות, נוסף על ההסכמה הפנים משפחתית, שכולן ללא יוצא מן הכלל מלמדות על הכרה ב*** כבת ממשיכה לכל דבר וענין, על הזכויות והחובות המוטלות על מי שממשיך את הטיפול והקיום של נחלת הוריו.

124. ובענין זה כבר נקבע כי: "בהיעדר טעמים מיוחדים ראוי הוא להעניק תוקף חוזי למערכת היחסים שבין המעביר לנעבר של הזכות, גם אם היא עומדת בניגוד לאמור בהסכם בין המעביר לבעל הזכות. העובדה כי זכות מסוימת אינה ניתנת להעברה אינה צריכה לגרוע מתוקפם של היחסים החוזיים בין הצדדים להסכם ההעברה של זכות זו" [הלכת חיים לעיל, עמ' 349].

125. לנוכח כל האמור לעיל אני סבור כי *** אכן שימשה כ"בת ממשיכה" והיעדר הרישום בסוכנות היהודית, שבמקרה ספציפי זה הוא יותר בבחינת כשל טכני מאשר מהותי, אינו יכול לסכל את הכוונה והרצון של המשפחה כולה ובכלל זה האם *** וכל אחיה ואחיותיה של ***. רצון זה, יחד עם הראיות המובהקות, המלמדות, כי לא רק הסכמה פנים משפחתית יש כאן, אלא גם הכרה של גורמים ומוסדות חיצוניים ובראש ובראשונה האגודה עצמה, מועצת הלול שהעניקה מכסה אישית ל***, מועצת הצמחים ועוד גורמים שמלמדים על הכרה חיצונית ב*** כבת ממשיכה, מצטברים יחד למסה קריטית של ראיות המביאה למסקנה חד משמעית – *** הייתה "בת ממשיכה" במשק *** במושב *** וככזו היא זכאית הייתה כי המשק יירשם על שמה.

העברת זכויות באמצעות הורשה לבן היכול ומסוגל (או לבת היכולה ומסוגלת) לקיים את המשק

126. נוסף לאמור לעיל אני סבור כי גם אם יש קושי לקבוע כי העברת הזכויות ל*** נעשתה על דרך מינויה כ"בת ממשיכה", הרי שבכך לא סגי ויש לפנות לדרך הנוספת בה ניתן להעביר זכויות בנחלה, זכויות שאינן מהוות נכס עזבוני. כפי שיובהר להלן גם דרך זו תובילנו לאותה תוצאה על פיה הזכויות בנחלה הועברו ל***.

127. במקרים בהם לא מונה "בן ממשיך", העברה הזכויות בנחלה נעשית בדרך הקבועה בסעיף 114 לחוק הירושה.

128. סעיף 114 (א) לחוק הירושה קובע בזו הלשון:

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

"משק חקלאי שהוא יחידה שחלוקתה היתה פוגעת בכושר קיומה כמשק חקלאי העשוי לפרנס משפחה חקלאית – יימסר ליורש המוכן ומסוגל לקיימו והוא יפצה את היורשים האחרים במידה ששווי המשק עולה על המגיע לו מן העיזבון".

א. בתמש (טב') 30318-02-10 ג.י. נ' ג.י. סקר כב' השופט הבכיר זגורי שיקולים מרכזיים אותם יש לבחון על רקע ציר הזמן בעת ההכרעה בשאלה מיהו הבן "המוכן ומסוגל" לקיים את המשק, בהם: עיסוק קודם בחקלאות, ניסיון בהפעלה של המשק, הפעלת המשק בפועל לאחר פטירת ההורים, המשכיותו של המשק ומניעת הזנחתו. מגורים במשק וקבלה לחברות באגודה.

ב. לאור מבחני עזר אלו, לא יכול להיות חולק כי *** היה יתרון מובהק על יתר האחים כבת "המוכנה ומסוגלת" לקיים את המשק אחר ***.

ג. כפי שכבר פורט לעיל *** הייתה צעירת הילדים. אחיה ואחיותיה יצאו מהמשק והפכו לבעלי משקים בעצמם (זולת כאמור האימהות של התובעים), *** עבדה ופעלה כחקלאית מוכרת, הפעילה את המשק, עוד בעת שאמה הייתה בחיים, ובוודאי לאחר פטירתה של ***, המשיכה לקיים את המשק עשרות בשנים. *** היא היחידה מבין כל האחים שהמשיכה להתגורר במשק, השביחה אותו, טיפחה אותו ומנעה הזנחתו. בנוסף, התקבלה כחברה לאגודה החקלאית. למעשה ניתן לומר כי בדומה לחובות הנדרשות מהבן הממשיך, כך גם כל "התכונות" הנדרשות מהבן המוכן ומסוגל לקיים את המשק התקיימו ב***, ואין מבחן ממבחי העזר שנקבעו בפסיקה שלא התקיים בה.

ד. עוד ייאמר כי בעצם מגוריה של המנוחה במשק, משך תקופה של כ-37 שנים ברציפות, יצרה לה מעמד של בעל הזכויות מכללא. חזקה היא כי מי שמחזיק בנכס ונוהג בו מנהג בעלים באין מוחה ובאין מפריע, כבענייננו, הוא הבעלים של הנכס. חזקה זו אומנם ניתנת לסתירה (ראו לאחרונה: ע"א 765/18 חיון נ' חיון, 1.5.2019; ראה גם ע"א 496/89 אל קאלאב נ' אוניברסיטת בן גוריון פ"ד מה(4) 343, 350 (1991)), אך בענייננו חזקה זו לא נסתרה. העדים מטעם ההגנה אישרו בעדויותיהם כי הם לא השיגו על מנהגה ולא העלו, משך כל חייה של ***, כל דרישה ביחס למשק (ראה עדותו של *** בעמ' 30 ש' 17-27 ועדותו של *** בעמ' 35 ש' 15-31 ובעמ' 36 ש' 10-14 ועדותו של *** בעמ' 55 ש' 17-26).

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

129. הנה כי כן, המנוחה היא היחידה מבין אחיה ואחיותיה, אשר נותרה להתגורר במשק. היחידה שנטעה בו יתדות, הקימה בו ביתה, לא עזבה אותו עד שנאלצה מפאת מצבה הרפואי לעבור לבית סיעודי, ונהגה בו מנהג בעלים משך ארבעה עשורים בקרוב. המנוחה, בהיותה ערירית, הקדישה את מפעל חייה להשבחת המשק והשקיעה השקעה כספית משמעותית בבנייתו. אחיה ואחיותיה (בניגוד לאחייניה היום) לא ערערו מעולם על זכויותיה של *** במשק, הם לא דרשו פיצויים בהתאם לסעיף 114, הם לא דרשו דמי שימוש ראויים, הם לא עמדו על קבלת חלקם הלכאורי מרווחי המשק ומנגד הם גם לא נשאו בנטל חובותיו ולא השתתפו בהשקעות הרבות שנדרשו במהלך השנים.

130. המסקנה המסתברת יותר מהנסיבות העובדתיות היא שהאחים והאחיות של *** נתנו הסכמתם המלאה להעברת הזכויות במשק למנוחה כבת ממשיכה. לחלופין, ראו בה כבת המוכנה ומסוגלת לקיימו.

131. בפס"ד [תא \(נצ\) 18339-09-15 רינת שגיב נ' רשות מקרקעי ישראל](#) (14.05.2019) (להלן: "עניין שגיב"), אליו הפנו התובעים בסיכומיהם, הוכרו התובעים דה פקטו כברי רשות לצורך הסדרת הזכויות ברמ"י. אמנם בעניין שגיב הזכויות היו רשומות על שם הסבים בקק"ל מכוח הסכם חכירה אשר תוקפו פקע (הסכם דו צדדי). בעוד שבענייננו היה רישום של הקרקע בגופים המיישבים (הסכם תלת צדדי). אך בדומה למקרה שלפנינו, התובעים הוכרו כבעלי זכות בנחלה חקלאית על בסיס שיקולי התנהגות, מכוח רישום באגודה בלבד ובהיעדר הסכם חכירה בתוקף.

132. בית המשפט המחוזי בפס"ד שגיב העדיף לבחון את שאלת הזכויות ביחס לנחלה חקלאית בדרך בה ניתנה העדפה ברורה למהות על פני הפרוצדורה. חרף כשל ברישום מול רמ"י קבע בית המשפט כי ההתנהלות של התובעים הייתה כשל בעלים לכל דבר וענין, וככאלה גם ראתה בהם האגודה וכל הסובבים אותם לרבות חברי המושב וחברי הוועד. אני סבור כי חרף השוני הקיים בדרך של רישום הזכויות בין המקרה שלפני לבין מקרה שגיב, הרי שהעיקרון נותר אותו עיקרון וניתן ליישמו גם במקרה דנן על דרך ההיקש.

133. לאור כל האמור לעיל הגעתי לכלל מסקנה כי דין התביעה לפסק דין הצהרתי להתקבל ויש לקבוע כי הזכויות במשק *** ב*** הועברו לגב' *** ז"ל אם בדרך של הכרה בה כ"בת ממשיכה" של בעלת הזכויות האם *** ואם בדרך של הכרה בה כבת המוכנה ומסוגלת לקיים את המשק החקלאי בהתאם לסעיף 114 לחוק הירושה.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 17-11-4945-11 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 17-02-45689-02 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 17-02-45564-02 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

העברת הזכויות במשק החקלאי מ*** לתובעים

134. משקבעתי כי צוואתה של *** היא בת תוקף ומשנקבע כי הזכויות במשק *** הועברו אליה מכח היותה "בת ממשיכה" לאמה ***, או לחלופין מכח היותה הבת המוכנה ומסוגלת לקיים את הנחלה, נותר לבחון את שאלת העברת הזכויות בנחלה מ*** לתובעים.

135. אציין כבר כעת כי הנתבעים כלל לא התייחסו בסיכומיהם לסוגיה זו, אך מכל מקום יש לתת את הדעת לתוצאה האופרטיבית של העברת הזכויות בהתאם לצוואה ולנפקותה.

136. בעניין זה כבר נפסק כי העובדה שהמשק הוא נכס חוץ עזבוני אינה מונעת מלהעביר את הזכויות בו באמצעות הוראה בצוואה וכך סוכמו הדברים מפי כב' השופט ד. טפרברג בת"ע (משפחה ירושלים) 4338-01-11 ב.א. נ' עיזבון המנוחה ש. ח. ז"ל (פורסם בנבו, 23.11.2011) וכדלהלן:

"ראשית, נסיר את המכשול בעניין נוסחו של ההסכם המשולש שלפיו המשק אינו חלק מעזבונו של המתיישב. סבור אני כי בעניין זה יש לדייק מלשון ההסכם. "אינו חלק מעזבונו" נאמר, ולא נאמר – "לא ניתן להעבירו ליורש באמצעות צוואה". על דיוק זה כבר עמדו המלומדים שוחט, פלומין וגולדברג בספרם "דיני ירושה ועיזבון" (2005) בעמ' 197-198, והשוו את מעמדו של המשק החקלאי לנכס חוץ-עזבוני אחר – קופות גמל (וראו גם: בתמ"ש (ת"א) 80170/96 גולדשטיין נ' גולדשטיין, (לא פורסם, [פורסם בנבו], 29.1.03 "...המתיישב המנוח ביקש בצוואה (להבדיל מ'קבע', שהרי הזכות אינה בת הורשה) את זהות מקבל הזכויות במשק. הוראה זו דומה למינוי מוטב בקופת גמל בצוואה. חרף העובדה שקופת הגמל אינה חלק מהעיזבון, מקבל הזכויות מקבל את הזכויות לא בכשירות של יורש ועל כן אינו חייב בפיצוי האחרים". מכאן יש לומר כי הגדרת המשק כנכס חוץ עזבוני אינה מפקיעה את האפשרות לקבוע את היורש במסגרת הצוואה."

137. הנה כי כן אין כל מניעה כי זכויות במשק חקלאי יועברו ליורש באמצעות צוואה.

138. אציין כי הנתבעת 2 הסוכנות היהודית והנתבעת 3 רמ"י לא התנגדו לקיום הוראות הצוואה, דהיינו, להעברת הזכויות במשק על פי הצוואה, בכפוף לכך כי הנחלה לא תפוצל.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

139. לאור העובדה כי הוראות הצוואה מנחילות את הזכויות במשק לתובעים שאינם מהווים יחידה משפחתית אחת, ברי כי לא ניתן לרשום את הזכויות במשק על שם שני התובעים, והעברת הזכויות יכולות להיעשות לאחד מהם בלבד.

140. התובעים כבר הודיעו במסגרת הדיונים כי ישנה הסכמה ביניהם ביחס לרישום הזכויות בנכס על שם אחד מהם בלבד (עם או בלי פיצוי של היורש השני) ולפיכך ניתן ליישם את הוראות הצוואה באופן שלא יסתור את הוראות הגופים המיישבים בדבר אי פיצולה של הנחלה.

141. לאור מסקנה זו על התובעים להגיש פסיקתא בענין זהות היורש אליו יועברו הזכויות.

סוף דבר

142. ההתנגדות לצוואת המנוחה *** ז"ל נדחתה.

143. אני קובע כי צוואת המנוחה מיום 8.6.2009 היא בת תוקף. התובעים יגישו צו קיום צוואה, בהתאם לנוסח המופיע בתקנות, לחתימת.

144. התביעה לפסק דין הצהרתי מתקבלת. אני מורה כי הזכויות בנחלה *** הועברו למנוחה בהיותה "בת ממשיכה" דה פקטו של אמה *** או כיורשת היחידה שהייתה מוכנה ומסוגלת להמשיך את קיום המשק, כפי שעשתה בפועל משך כל חייה.

145. מנהל העיזבון יפעל לרישום הזכויות בנחלה על שמה של המנוחה *** ז"ל בסוכנות היהודית וברמ"י.

146. מנהל העיזבון יגיש בהליך עצמאי ונפרד דוח מסכם הכולל בקשה לפסיקת שכרו. הליך זה יוגש בתוך 30 יום. מובהר כי שכר טרחת מנהל העיזבון ישולם מתוך כספי העיזבון.

147. העברת הזכויות למי מהתובעים תיעשה לאחר שתוגש על ידם פסיקתא מתאימה כאמור בסעיף 141 לעיל. מובהר כי ביצוע העברת הזכויות מהמנוחה *** ז"ל למי מהתובעים ייעשה על ידם ועל חשבונם.

בית משפט לענייני משפחה בקריית שמונה

ת"ע 4945-11-17 **** ואח' נ' עובדים להתיישבות חקלאית ואח'
ת"ע 45689-02-17 *** ואח' נ' *** ואח'
ת"ע 45564-02-17 *** ואח' נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון

תיק חיצוני:

148. לאור התוצאה אליה הגעתי ולאחר שנלקחו בחשבון מורכבות ההליך, הדרך בה ניהלו בעלי הדין את הדיון והשקעת המשאבים בהכנתו וניהולו, אני מחייב את הנתבעים לשלם לתובעים את הסך של 40,000 ₪ בגין הוצאות ושכ"ט עו"ד. הסכום ישולם בתוך 30 יום.

המזכירות תמציא את פסק הדין לצדדים ותסגור את התיקים שבכותרת.

ניתן לפרסם את פסק הדין בהשמטת כל פרט מזהה.

ניתן היום, י' שבט תשפ"ב, 12 ינואר 2022, בהעדר הצדדים.

חתימה